

Maja SIMONETI
Petra VERTELJ NARED

Vloga zelenih in drugih javnih površin v urbani prenovi

Prispevek predstavlja povezavo med urbano prenovu in urejanjem javnih zelenih površin skozi perspektivo njihovega pomena za kakovost bivanja, značilnosti načrtovanja in vloge v urbani prenovi ter poudarja, da je za varstvo in razvoj potenciala javnih in drugih zelenih površin v procesu prenove ključno pravočasno vključevanje akterjev v pripravo programov varstva in razvoja zelenih površin. Javne zelene površine predstavi kot predmet in orodje prenove ter razvija tezo, da se proces prenove začne na ravni urbane politike in strateškega načrtovanja razvoja naselja. Pri tem poudarja pomembnost urbanističnega načrtovanja za zagotovitev funkcij javnih zelenih površin in vzpostavljanje povezav med akterji, ki morajo delovati v različnih fazah urejanja, vključno s prenovu. Razprava se opira na ugotovitve o vlogi javnih zelenih površin v prizadevanjih za trajnostni urbani razvoj in o značilnostih urejanja javnih zelenih površin v Sloveniji,

opozarja na vlogo javnih oblasti pri urejanju javnih površin ter na pomen povezanosti med fazami urejanja in med udeleženci v sistemu urejanja. Prispevek poudarja, da se izvodi za zagon prenove oblikujejo že v procesih strateškega načrtovanja prostorskega razvoja, ko se legalizirajo in legitimirajo izhodišča za sodelovanje med javno upravo, lastniki zemljišč in drugimi akterji ter ustvarjajo pogoji za dobro upravljanje. Pokaže tudi na potrebo po tem, da se pomanjkljivosti sistema načrtovanja nadoknadijo z ukrepi na več ravneh.

Ključne besede: urbana prenova, javne zelene površine, upravljanje, prostorsko načrtovanje, urbana politika, sodelovanje, stanovanjske krajine

1 Uvod

Namen prispevka je opozoriti na vlogo in položaj javnih zelenih površin v urbani prenovi in ob tem poudariti, da se prenova začne že v prvi fazi urejanja, to je v procesu prostorskega načrtovanja (planiranja), ter pokazati, da sta zaradi posebne narave in pomena javnih zelenih površin njihovo urejanje in prenova pomembno odvisna tudi od urbane politike. Medtem ko je prostorsko načrtovanje orodje za zagotavljanje kakovosti bivanja na lokalni ravni, je urbana politika orodje za izenačevanje kakovosti urbanega okolja na nacionalni ravni.

Naš razmislek temelji na štirih izhodiščih:

- da se pomen javnih zelenih površin v urbanem okolju povečuje;
- da imajo javne površine v procesu urbane prenove poseben položaj;
- da je sistem urejanja javnih zelenih površin v Sloveniji pomanjkljiv (Simoneti, 2016);
- da je javni interes za urejanje javnih površin v slovenskem sistemu urejanja prostora pomanjkljivo zastopan (Vrbica, 2016).

Na pomen prostorskega načrtovanja (planiranja) in urbane politike v kontekstu urejanja javnih zelenih površin in urbane prenove opozarjamo zato, ker sta ključna mehanizma za zagotavljanje kakovosti javnih zelenih površin v urbanem okolju in ker se je v zadnjih letih interes za strateško prostorsko načrtovanje izrazilo zmanjšal na račun rastoče privlačnosti projektne naravnega načrtovanja za potrebe posameznih pobud. Čeprav je večja dinamika prostorskega načrtovanja iz več razlogov utemeljena, so pogoji odločanja o spremembah namembnosti v posameznih območjih naselja ali celo samo na nekaj parcelah nenaklonjeni razvoju kakovostnega fonda javnih zelenih površin. Kakovost javnih zelenih površin povezujemo z njihovo dostopnostjo in razsežnostjo/funkcionalnostjo in izkušnje kažejo, da je oboje nemogoče zagotoviti, če sta prostor in volja za načrtovanje omejena. V primeru pomanjkanja prostora se vedno zelo pozorno načrtuje podrobna raba in investitor poskuša iz programa izključiti vse, česar ne potrebuje nujno. Iz tega razloga se vodijo pogovori o odmikih med stavbami, parkirnih mestih in celo posameznih drevesih. Kot vemo iz izkušenj, se ti, ki gradijo stanovanja, običajno zavedajo pomena

zelenih površin za kakovost bivanja, kar pa še ne pomeni, da jih zato tudi uredijo na svojih zemljiščih, če tega od njih nihče ne zahteva (Gazvoda, 2001; Simoneti in Vertelj Nared, 2006).

Ena od značilnosti novejšje slovenske stanovanjske gradnje v devetdesetih je bila, da se je njeno kakovost nedvoumno povezovalo z že obstoječimi urejenimi javnimi zelenimi površinami, medtem ko se je hkrati zagotavljala v več pogledih skromna kakovost novourejenih stanovanjskih krajin. Da bi ta problem omejile, občine v občinskih prostorskih načrtih običajno predpisujejo, koliko zelenih površin mora biti urejenih pri novi stanovanjski gradnji. Pri tem se izkaže, da je pri prostorsko omejeni razsežnosti zemljišč za nove gradnje pogosto tudi rezultat takega pristopa nezadovoljiv, ker so načrtovane odprte in zelene površine preveč razkosane in zato nefunkcionalne (Gazvoda, 2001; Simoneti in Vertelj Nared, 2011). Rešitve je zato treba iskati v strateškem prostorskem načrtovanju, ki zagotovi pravočasno umestitev v prostor ter dovolj prostora za razvoj kakovostnih javnih zelenih površin in nove gradnje (Start with the park, 2003).

Strateško načrtovanje je kot dolgoročna zaveza določenim razvojnim ciljem po svoji naravi načrtovalsko orodje, ki je politično manj zanimivo kot projektno načrtovanje, ker je zasluge za rezultate sprejetih odločitev težje pripisati samo eni skupini odločevalcev in ker imajo tudi v javnosti manjši odmev kot zasluge za posamezne nove ureditve. Hkrati lahko strateško načrtovanje včasih deluje tudi kot svojevrstna ovira za akcijsko naravnano urejanje in projektno načrtovanje ter za aktualni trend taktičnega urbanizma, ki so deležni velikega zanimanja javnosti in politike. Tudi zato je strateško načrtovanje postalo v nekem obdobju zelo nepriljubljeno, in kot vemo iz svojih izkušenj, obravnavano kot nepotrebna administrativna ovira. Kljub temu razmere in praksa vse bolj očitno potrjujejo koristnost strateškega načrtovanja, prizadevanje za utrjevanje njegovega pomena pa se izraža tudi prek usmeritev za trajnostni razvoj in novih praks sodelovalnega upravljanja (Healey, 1997; Spatial Planning as Instrument ..., 2001; Guiding Principles ..., 2000; The New Urban Agenda, 2016; EU Urban Agenda, 2016).

V procesih prenove se obe praksi načrtovanja srečata in lahko vsaka po svoje prispevata k dobrim rešitvam, zato je pomembno, da razumemo, kakšna je njuna vloga v sistemu urejanja prostora, konkretno pri urejanju javnih zelenih površin.

Javne zelene površine, ki so v procesu prenove deležne celostne prenove, primer kakršne je Šmartinski park v Ljubljani, ter tiste, ki so med prenovo orodje za povezovanje akterjev in oblikovanja skupnosti ter predmet prenove, kot na primer stanovanjske krajine v kranjski soseski Planina, so najprej rezultat strateškega načrtovanja in šele po tem predmet prenove. Izkazalo se je, da je prostorsko načrtovanje ključno kot prva faza v

procesu urejanja za prenovo, ki je zadnja v ciklusu. Odločitev o tem, kje bodo zelene površine in kakšen bo njihov obseg, je sprejeta v procesu prostorskega načrtovanja, kadar se odloča o namenski in podrobni rabi prostora. Način, na katerega se taka odločitev sprejme, legalizira in legitimira dolgoročno sodelovanje akterjev pri uresničevanju načrtovanih rešitev. Če želimo, da bodo koristi javnih zelenih površin v procesu prenove ohranjene oziroma še dodatno razvite, je dobro, da je prenova smiselno vpeta v sistem urejanja prostora. To pomeni, da se že v fazi strateškega načrtovanja predvideva, kako bo deloval sistem upravljanja, kdo bodo udeleženci in kakšne bodo njihove naloge v naslednjih fazah urejanja, vključno s prenovo kot tisto fazo, v kateri se oceni stanje in presodi o novih potrebah ter zažene nov cikel urejanja.

2 Javne zelene površine in urbana prenova

Povezava med urbano prenovo in javnimi zelenimi površinami je večplastna. Ukrepi urbane prenove lahko z razvojem in zgoščevanjem programov in uporabnikov povečajo potrebe po zelenih površinah v okolju in hkrati povzročijo tudi zmanjšanje njihovega obsega. Sočasno pa so javne zelene površine zelo privlačne za izvajanje ukrepov, povezanih s prenovo, in nekateri jim priznavajo celo vodilno vlogo v procesih celovite prenove, ker so dostopne vsem in ker lahko dogajanje, ki se izvaja na njih, vpliva na proces prenove in ga pospeši (Dunnett idr., 2002). Tudi domača praksa potrjuje, da so javne in skupne zelene površine pogosto tiste, na katerih se začne proces prenove.

Urbana prenova vključuje fizične in družbenogospodarske vidike ter ukrepe za izboljšanje stanja in upravljanja, zato se morajo v procesu prenove prebivalci, različni lastniki in upravljalci nepremičnin in prostora dogovoriti o programu in načinu izvedbe prenove, nato pa sodelovati pri izvedbi (Kos, 2005; Urbact – Urban Renewal, 2017). V procesu je treba zagotoviti dolgotrajno zavezo akterjev k medsebojnemu sodelovanju ter vzpostaviti pogoje za učinkovito premagovanje razlik in razhajanj. Izkazalo se je, da je za potek prenove ključno, da se zagotovijo čim boljše možnosti za razvoj dobrega sodelovanja, za občutek zavezanosti skupnim ciljem ter zaupanja in povezanosti pri reševanju skupnih zadev.

Javne in skupne zelene površine so zelo primerne za izvedbo dejavnosti za zagon prenove. Predvsem pa so te površine tudi prostori začasne rabe in dejavnosti, ki v procesu prenove ves čas skrbijo za povezanost prebivalcev in drugih akterjev ter za razvoj odnosov med njimi. Javne zelene površine enako kot javni prostor omogočajo, da se ljudje sproščeno srečajo, spoznajo in povežejo ter olajšajo razprave o vprašanih, ki so zahtevna in katerih reševanje zahteva veliko razumevanja in spoštovanja.

Slika 1: Dogovarjanje o rabi – Onkraj gradbišča (foto: Maja Simoneti)

Slika 2: Druženje v Savskem naselju (foto: Maja Simoneti)

Slika 3: Primer otroškega igrišča v starejši stanovanjski soseski (foto: Maja Simoneti)

V pogojih razpršenega lastništva, odtujenosti, nizke stopnje zaupanja in sposobnosti sodelovanja se dejavnosti na prostem, kot so pikniki, kulturni dogodki, igra, urejanje zelenih površin, gojenje zelenjave in druge, izkažejo za tiste, ki na preprost, dosegljiv in nevsiljiv način sprožijo procese zblíževanja in skozi prijetna doživetja povezujejo akterje ne glede na starost, status

in druge interese. Javne zelene površine so nekakšno skupno in »varno« okolje za zagon procesa prenove in predvsem za preizkušanje možnosti za dogovarjanje o rešitvah skupnega pomena in preverjanje sposobnosti za sodelovanje pri urejanju (slika 1). Kot kažejo tudi domači primeri, so enkratni dogodki, kot so igralne prireditve in pikniki, ali različne čistilne akcije inčasne ureditve (npr. prenova soseske Planina v Kranju, prenova parka Tabor in soseske Savsko naselje v Ljubljani, slika 2), lahko zelo primerne priložnosti za medsebojno spoznavanje in ustvarjanje zaupanja, ki sta potrebna za sodelovanje v procesu prenove in oblikovanje skupnosti (Kos, 2005; Celovita urbana prenova, 2014; Park tabor, 2014). Zato verjamemo, da so javne zelene površine hkrati predmet prenove in tudi orodje za izvajanje celovite prenove.

V kontekstu upravljanja velja, da javne zelene površine demonstrirajo sposobnost lokalne oblasti za urejanje prostora in da stanje urejenosti kaže tudi na sposobnost lokalni akterjev, da se organizirajo in sodelujejo pri upravljanju. Kot ugotavljajo Mathers idr. (2015), z urejanjem javnih in zelenih površin lokalna skupnost med drugim sporoča, da je sposobna poskrbeti za svoj prostor, za prebivalce in njihove potrebe ter da razume vrednost urejenega prostora za lokalno gospodarstvo, vrednost nepremičnin in turistični razvoj.

Praksa kaže, da so v urbanem okolju javne zelene površine, ki so za prenavo različno zanimive. Medtem ko sta urejanje in prenova parkov in igrišč pogosto na programu prenove, so stanovanjske krajine, to so skupne zelene površine stanovanjskih sosesk, za zdaj pri nas še sorazmerno redko predmet organizirane celovite urbane prenove. Razlogov za to je več. V Sloveniji se odlašanje s prenavo stanovanjskih sosesk povezuje tudi z razpršenim in neurejenim lastništvom zemljišč ter pomanjkanjem politične volje za to, da bi se po izvedbi privatizacije stanovanjskega fonda v 90. letih uveljavil javni interes za urejanje javnega prostora (Vrbica, 2016; Simoneti, 2016). Ob tem naj poudarimo, da je pri nas prenavo stanovanjskih območij na področje širšega javnega interesa potisnilo prizadevanje nevladnih organizacij, predvsem Društva Prostoroz v Savskem naselju v Ljubljani in skupine Urbana prenova pri Mreži za prostor (Lokalne pisarne, 2015) ter da je pomemben premik v obravnavi prenove pomenila odločitev Evropske komisije za vključitev mest v odločanje o porabi dela kohezijskih sredstev in s tem povezana izdelava trajnostnih urbanih strategij v mestnih občinah. Ta je povezana tudi z najodmevnejšo domačo prakso prenove v soseski Planina v Kranju. Sočasno pa praksa urejanja novih stanovanjskih krajin kaže, da se z načrtovanjem ustvarjajo neenaki pogoji med bivanjem v starejših in novejših stanovanjskih območjih (slika 3), kar povečuje razlike v kakovosti bivanja in kliče po sprejetju ukrepov, ki bi na državni ravni uveljavili javni interes za urejanje stanovanjskih krajin v procesih prenove in načrtovanja (Simoneti in Vertelj Nared, 2006).

3 Načrtovanje javnih zelenih površin in urbana politika

Pomen zelenih površin za kakovost bivanja v urbanem okolju, za zdravje prebivalcev, kakovost urbanega okolja in urbanega razvoja je v 21. stoletju prepoznan na globalni ravni (The New Urban Agenda, 2016; The forms and functions of green infrastructure, 2016). Pri tem so tradicionalna spoznanja o pomenu javnih in zelenih površin za javno zdravje ter novejša o funkcionalni in ekološki vrednosti povezanih zelenih površin in posameznih zelenih prvin za zdravje človeka in narave v konceptu trajnostnega urbanega razvoja in zelene infrastrukture nadgrajena z ugotovitvami o gospodarskih koristih večfunkcionalnega upravljanja zelenih površin. V 20. stoletju se je utrdilo zavedanje o pomenu ekološke vrednosti javnih zelenih površin in pozneje tudi o ekonomski vrednosti teh (Koomen idr., 2009), danes je široko sprejeto spoznanje, da kakovost prostora, v katerem bivamo, vpliva na različne vidike našega življenja (Delivering Quality Places, 2007).

Uporabniki na javnih površinah zadovoljujejo različne potrebe, med njimi so poudarjene potrebe po sprostitvi, fizični dejavnosti, stiku z naravo in stiku z drugimi ljudmi, hkrati pa imajo zelene površine v urbanem okolju še druge funkcije, ki prispevajo h kakovosti urbanega okolja in gospodarstva, kot so blaženje podnebnih sprememb in spodbujanje razvoja dejavnosti (Carr idr., 1992). Raziskava Evropske fundacije za izboljšanje življenjskih in delovnih razmer (Quality of life ..., 2004) poudarja pomen prijetnega lokalnega okolja za dobro počutje prebivalcev, za njihovo zdravje in občutek varnosti, pri čemer posebej izpostavlja vlogo zelenih površin (Urban green spaces and health, 2016). Podobno edina velika domača raziskava o stanovanjskih razmerah ugotavlja, da ljudje pri ocenjevanju kakovosti stanovanja postavljajo mirno in zeleno okolico na prvo mesto pri vplivanju na dobro počutje prebivalcev, njihovo zdravje in občutek varnosti (Mandič in Cirman, 2006). Predvsem pa velja, da javne zelene površine, kot so javni parki in otroška igrišča, opravljajo v naselju družbene funkcije, ki jih nobena druga vrsta urbanih površin ne more zagotoviti, to so družbena enakost, vključenost, oblikovanje skupnosti in družbena varnost (Chiesura, 2004), ki omogočajo občutenje skupnosti, državljske identitete in kulture (Andersson, 2016).

Skrb za kakovost bivanja se povezuje s skrbjo oblasti za trajnostno naravnan razvoj, za urejanje primernega uličnega prostora, zelenih površin, parkov, rekreacijskih površin in drugih javnih prostorov, kar napredna mesta vključujejo v strateško načrtovanje odprtega prostora, ki ga izvajajo z vključevanjem prebivalcev in drugih akterjev (URGE – Project, 2004; Andersson, 2016). Andersson (prav tam) v prispevku o javnem prostoru in novi urbani agendi Združenih narodov opisuje,

Slika 4: Primer sodelovanja med projektanti in uporabniki na terenu (foto: Maja Simoneti)

da si napredna mesta prizadevajo za družbeno enakost tako, da zagotavljajo večjo dostopnost do skupnih urbanih površin in javnega dobra, preprečujejo privajanje skupnih površin in povečujejo možnosti za izboljšanje kakovosti bivanja za vse, ter tudi z urejanjem javnih zelenih površin mesta zmanjšujejo neenakost med prebivalci in razporejajo koristi urejanja. Močno sporočilo, če pomislimo na razmere v Sloveniji, kjer je načrtovanje javnega odprtega prostora in javnih zelenih površin zelo zadržano ter kjer so številne občine pristale na privatizacijo skupnih zelenih površin in se odrekle upravljanju javnih površin v stanovanjskih soseskah.

Novi sodelovalni koncepti urejanja javnih zelenih površin stremijo h krepitvi sposobnosti za urejanje javnih zelenih površin in razbremenitvi javne uprave pri upravljanju (De Magalhães in Carmona, 2007; Simoneti 2016). Z organizacijo in soudeležbo zasebnega sektorja in uporabnikov poskuša nova javna uprava doseči večjo učinkovitost ukrepanja na lokalni ravni. Soudeležba uporabnikov pri upravljanju poveča razumevanje teh pri stroških urejanja, zagotavlja učinkovito spremljanje stanja in nadzor ter deluje tudi kot motivacija za participacijo pri urejanju. Sodelovanje med akterji in vključevanje novih akterjev sta zaradi vztrajnega krčenja javnih sredstev in povečevanja pomena javnih zelenih površin prepoznana kot ključna za učinkovito upravljanje v prihodnosti (slika 4).

Pri načrtovanju urbanega razvoja se v zvezi z javnimi zelenimi površinami odpirajo vprašanja o tem, kje so potrebne površine, koliko jih mora biti in kakšne naj bi bile. Praksa kaže, da za to ni preprostih enopomenskih rešitev. Javnih zelenih površin, ki učinkovito zadovoljujejo potrebe prebivalcev, ni mogoče urediti kjerkoli: kakovostne zelene površine je težko (drago) ustvariti in vzdrževati, če za urejanje ni naravnih pogojev. Ključni načrtovalski vodili, ki sta znani že iz Perryjevega koncepta soseske (1929) in so jih dodatno utrdile ugotovitve Alexandra idr. (1977), sta dostopnost in funkcionalnost. Dostopnost se

Slika 5: Načrtovanje šolskega otroškega igrišča tudi za potrebe drugih uporabnikov v lokalnem okolju (foto: Maja Simoneti)

pri načrtovanju zagotavlja z bližino in varnostjo poti do javnih zelenih površin za vsakodnevno rabo, pri čemer so merilo za oceno dostopnosti uporabniki, ki so pri rabi prostora najbolj ovirani in odvisni od drugih, torej otroci, starejši in funkcionalno ovirane osebe. Danes mesta, ki govorijo o kakovosti bivanja, poudarjajo petminutno oziroma 300-metrsko pešrazdaljo vsakega prebivalca do prve urejene javne zelene površine. Funkcionalnost javnih zelenih površin je povezana z njihovo uporabno vrednostjo in zagotavljanjem funkcij. Pri tem velja, da je javna zelena površina dovolj velika, če zagotavlja učinkovit umik pred vplivi urbanega okolja in izvajanje vsakodnevnih dejavnosti, kot so sprostitvev v stiku z naravnimi prvini, rekreacija in igra. Na osnovi tako opredeljenih načrtovalskih kriterijev je jasno, da je odločitev o lokaciji in velikosti javnih zelenih površin izrazito strateške narave. Strateško načrtovanje zagotavlja pravočasno rezervacijo prostora za ureditev javnih zelenih površin na lokacijah in v obsegu, ki podpira razvoj drugih dejavnosti (slika 5). Brez strateškega načrtovanja se lahko hitro zgodi, da je prostora za ureditev javnih zelenih površin premalo ali da je na napačni lokaciji.

Maruani in Amit-Cohen (2007) navajata različne modele načrtovanja odprtega prostora, s katerimi se lahko zagotavlja zadovoljevanje potreb uporabnikov, od oportunističnega, katerega rezultat so prvi mestni parki v 19. stoletju in ki nima veliko skupnega s sistematičnim načrtovanjem kakovosti urbanega okolja, do prostorskih standardov, ki se pojavijo kot odziv na povečane potrebe uporabnikov po odprtem prostoru in so še danes pogosto orodje v prostorskem načrtovanju, in sistema funkcionalno povezanih parkov, za katerega velja, da je v več pogledih pomajnkjliv, ter modela celovitega načrtovanja, ki je najbližje strateškemu prostorskemu načrtovanju, v katerem se zagotavljanje javnih zelenih površin obravnava kot del programa za zagotavljanje kakovosti bivanja.

Strateško načrtovanje mora biti vpeto v sistem urejanja prostora tako, da se pričakovanja, glede katerih se doseže soglasje

v procesu načrtovanj, vgradijo v druge faze urejanja in upravljanja prostora, da se vzpostavi sistem odgovornosti ter zagotovijo pogoji in volja za sodelovanje pri upravljanju. Ob tem je treba prisluhniti spoznanjem raziskav, ki jih povzemajo tudi priporočila Združenih narodov, da javne zelene površine potrebujejo vsa naselja, majhna in velika mesta (Vertelj Nared, 2014). Strateško načrtovanje predvsem pomeni troje: legalno in pravočasno zagotavljanje prostora na pravih lokacijah za določeno funkcijo in dolgoročno zavezo tistih, ki so načrt sprejeli, da se bo program izvedel, čeprav v daljšem obdobju oziroma v več mandatih. Če je načrtovanje vključujoče in temelji na sodobnih postulatih participacije, se povečata tudi legitimnost sprejetih zavez in spekter sodelujočih. Zaradi tega se v naslednjih fazah za urejanje javnih zelenih površin zavzema več akterjev, ne le javna uprava in politika, kar zagotavlja večjo učinkovitost zagotavljanja javnih funkcij in upravljanja. Ugotovimo lahko, da se javna uprava na probleme z upravljanjem, konkretno s pomanjkanjem sredstev za vzdrževanje in prenovo javnih zelenih površin, odziva na različne načine: poziva k širjenju upravljaljskih partnerstev ter tudi k bolj zavezujočemu in vključujočemu strateškemu načrtovanju.

Mednarodne raziskave so že na prelomu tisočletja začele sporočati, da je treba bistveno več strateško načrtovati, če želimo zagotoviti enakost pogojev bivanja. Pri tem so raziskovalci poudarjali, da ne gojijo idealistične predstave o načrtovanju, pri katerem se vsa bremena obesijo na javno oblast, ampak predlagajo nove koncepte odprtega, sodelujočega dolgoročnega načrtovanja, ki stremi k visoki kakovosti javnih površin ter jo vgrajuje v prostorske načrte in zasebne in javne investicijske programe. Raziskave, kot je projekt URGE (2004), so poudarjale, da je treba pri urejanju javnih zelenih površin vztrajno skrbeti za njihovo dostopnost in za enakost prebivalcev pri preskrbi, ker to ni pravica ali možnost, ki je pridobljena enkrat za vselej, ampak je treba ta pomembna cilja kakovosti vztrajno vgrajevati v večnivojske politične zaveze in s tem utrjevati možnosti za to, da bosta v praksi res upoštevana (Simoneti, 2016). Ugotovljeno je, da sta večnivojsko načrtovanje in upravljanje pomembna za vse tiste vrste oz. vidike načrtovanja, ki niso obvladljivi tehnično, s standardi, ampak so za njihovo uveljavljanje potrebni širok in dolgotrajen družbeni konsenz, skupne vrednote in dolgoročne politične zaveze. V nasprotnem primeru načrtovanje razvoja v prostoru povzroča neenakost in območja, ki so slabo preskrbljena z javnimi zelenimi površinami, ter prebivalce, ki so prikrajšani za koristi javnih zelenih površin in kakovost bivanja.

Mednarodni programi in politike izražajo pomembnost javnih in javnih zelenih površin in del večnivojskega uveljavljanja njihovih koristi. Dejstvo, da je pomen urejanja javnih zelenih površin prepoznan na mednarodni ravni, podpira prizadevanja lokalnih partnerjev za zagotavljanje dolgoročne kakovosti

urejenih javnih zelenih površin. Skrb mednarodne skupnosti za javni prostor in kakovostne javne zelene površine je povezana s trajnostno naravnanim razvojem družbe in javne zelene površine umešča v samo jedro nove urbane politike. Pomen javnega prostora je vgrajen v Milenijske razvojne cilje Združenih narodov za trajnostni razvoj (11. cilj) in v novo evropsko urbano agendo. Nova urbana agenda, sprejeta na konferenci Habitat III leta 2016 v Quitu (The New Urban Agenda, 2016), zavezuje podpisnike k promociji varnih, dostopnih in zelenih javnih prostorov ... in k povečanju javnih površin, kot so pločniki, kolesarske steze, vrtovi, parki in trgi, z načrtovanjem. Upravičeno se pričakuje, da bodo tem spoznanjem o pomenu urbanih javnih in zelenih površin sledili ukrepi na ravni zakonodaje, politik, pravil in prakse, ki bodo podprli celovito in vključujoče urejanje, povezali faze in vidike urejanja.

4 Razmere v Sloveniji

V Sloveniji je sistem prostorskega načrtovanja in upravljanja javnih zelenih površin v več pogledih pomanjkljiv. Po eni strani ni zadovoljivih povezav med fazami urejanja (načrtovanje, projektiranje, izvedba, raba, vzdrževanje, prenova), po drugi strani so v sistemu pomanjkljivo povezani vidiki urejanja oziroma tisti, ki v okviru posameznih vidikov delujejo kot nosilci urejanja prostora in upravljaajo prostor (Simoneti, 2016). Hkrati ni jasno, kdo v sistemu zastopa splošni javni interes za urejanje javnih zelenih površin oziroma kako se posamezni vidiki tega interesa sestavijo v celovito sliko ter kako se oblikujejo učinkovite prostorske in upravljaljske rešitve. Problem načrtovanja se kaže v pomanjkljivem vrednotenju stanja in načrtovanja novih javnih površin, problem upravljanja pa v razdrobljenosti sistema na državni in lokalni ravni ter v popolni odsotnosti zanimanja države za zagotavljanje uravnotežene strokovnosti in kakovosti urejanja javnih zelenih površin (Simoneti, 2016). Vzdrževanje javnih zelenih površin je v Sloveniji obvezna gospodarska javna služba v polni pristojnosti občin. Zakon o varstvu okolja je leta 2004 napovedal, da bodo podrobni pogoji izvajanja te službe naknadno predpisani, vendar se to ni zgodilo. Organizacija, vsebina in kakovost vzdrževanja so prepuščeni občinam, država pregleda razmer ne spremlja. Analize kažejo, da je povezava med načrtovanjem, prenovo in vzdrževanjem na lokalni ravni šibka in da je daleč najbolj kočljivo vprašanje strokovnosti dela z rastlinami, predvsem z drevesi (Simoneti, 2016).

Po drugi strani je očitno že deloma opisan problem varstva zelenih površin, ki se kaže v pomanjkljivi zaščiti obstoječih javnih zelenih površin in posameznih zelenih prvin ter v izgubi skupnih stanovanjskih zelenih površin in njihovi odtujitvi kot posledici nedokončane privatizacije stanovanj in nerešenega lastništva pripadajočih zemljišč. V praksi se soočamo s pomanjkanjem volje za zagotavljanje javnega interesa za urejanje javnih zelenih površin: občine se pri prostorskem načrtovanju

izogibajo določitvi javnih zelenih površin v starejših stanovanjskih območjih in neambiciozno načrtujejo nove javne zelene površine; prenova poteka sorazmerno parcialno, prednost pri prenovi pa imajo predvsem centralne površine.

Ker so naselja v Sloveniji na račun preteklih praks relativno dobro opremljena z javnimi zelenimi površinami in zaradi svoje majhnosti sorazmerno blizu naravnega zaledja, se pri nas uveljavlja občutek o zadostnih količinah urejenih zelenih površin ter nepotrebnosti posebnih organizacijskih ukrepov in izboljšav sistema urejanja (Simoneti, 2016). Vendar pa se pričakovanja družbe glede urejenosti javnih zelenih površin tudi pri nas z razvojem povečujejo in podrobnejše raziskave kažejo, da čeprav so zelene površine večkrat navedene kot velika prednost slovenskih mest, tudi v majhnih mestih obstajajo nezavidljive razlike v količini in kakovosti zelenih površin in odprtega javnega prostora (Vertelj Nared, 2014). Vertelj Nared (2014) tako ugotovi, da niti mestni park ni prisoten v vseh proučevanih mestih, in tudi, da je kakovost ureditev v mestih zelo različna. Ugotavlja, da so potrebne izboljšave v sistemu urejanja. Če vemo, da celo v vseh središčih enajstih slovenskih mestnih občin ni urejen vsaj en mestni park ter da se praksa vzdrževanja javnih zelenih površin v Sloveniji izvaja brez enotnih smernic in priporočil glede strokovnih standardov in organizacije dela, je potreba po izboljšavah na več ravneh in področjih še dodatno utemeljena (Simoneti, 2016).

Zapuščina kakovostnega načrtovanja zelenih površin v slovenskih mestih se izraža v soseskah, ki so bile zgrajene v drugi polovici prejšnjega stoletja ter so večinoma stare in potrebne prenove. Problemi v zvezi z urejanjem javnih zelenih površin v soseskah so vezani na probleme glede neurejenega lastništva, vzdrževanja in primanjkljaja raznovrstnosti programov. V novejšem času smo priča gradnji objektov in območij, ki nimajo dovolj javnih zelenih površin. Na ravni mest se z vse večjo izgubo zelenih površin na račun zgoščanja gradnje srečujemo tudi s problemom nepovezanosti mreže zelenih in drugih javnih površin. Zato je ob načrtovanju urbane regeneracije in prenove nujno treba razmišljati v širšem merilu mesta, ki naj vključuje prostorsko, družbeno, okoljsko in gospodarsko prenovu.

5 Sklep

Pomen zelenih površin v urbanem okolju se pod vplivom rasti in razvoja naselij, podnebnih sprememb in različnih spoznanj o stanju okolja in javnega zdravja povečuje. Danes so v mednarodnem okolju, urbani politiki Združenih narodov in Evropske komisije ter na ravni posameznih držav, mest in drugih naselij aktualna vprašanja o preskrbljenosti urbanega prebivalstva z javnimi zelenimi površinami, o upravljaljski sposobnosti ter tudi o pokritosti naselij z drevesnimi krošnjami in grmovnim slojem.

Urejanje javnih in drugih urbanih zelenih površin povezuje različne akterje v nove koncepte sodelovalnega in večfunkcionalnega upravljanja, katerih namen je zagotoviti optimalne pogoje (organizacija, sredstva, znanje, kompetence) za to, da se sprostijo pričakovane koristi zelenih površin. Dobra praksa je enako ambiciozna v velikih in majhnih naseljih, saj je ugotovljeno, da velikost naselja ne spreminja pomena javnih in javnih zelenih površin za prebivalce. Dobra praksa nove stanovanjske gradnje se povezuje z urejanjem novih javnih zelenih površin, celovita prenova stanovanjskih območij pa se pogosto začne prav z organizacijo dejavnosti, ki produktivno poveže udeležence na javnih zelenih površinah.

Primeri dobre prakse urbane prenove kažejo na velik pomen strateškega načrtovanja ali s strategijo za celovit razvoj mesta, v katero so vključene tudi zelene površine (Green Surge – Lisbon, Portugal, 2015), ali s strategijami urejanja odprtega prostora in zelenih površin (Bristol Parks and Green Space Strategy, 2008; Open Space Strategies, 2008). V teh dokumentih se na osnovi analize in vizije razvoja navedejo izhodišča za načrtovanje. Strategija usmerja doseganje kratkoročnih ciljev in zavezuje k dolgoročnemu sodelovanju. Dobra strategija se oblikuje v procesu usklajevanja med različnimi interesi in akterji, tudi prebivalci, zaradi česar izraža tudi realne potrebe uporabnikov, kar deluje v korist učinkovitega uresničevanja. Koncepti prenove zelenih površin v urbani regeneraciji so lahko zelo različni. Segajo od tega, da v mesto prinašajo več raznovrstnosti (prostorov, rab), do tega, da ustvarjajo popolnoma nove prostore in dejavnosti v mestu ali pa so preprosto samo povezovalni element med obstoječimi površinami (di Gregorio, 2016). Predvsem pa so zelene površine vse bolj prepoznane tudi kot osnova za kakovost bivanja (Start with the park, 2003) in katalizator za urbano prenovo (Li, 2003) oziroma instrument prenove (Radoslav, 2010).

Ob upoštevanju povedanega strateško prostorsko načrtovanje po eni strani pomeni pravočasno rezervacijo prostora za določitev javnih zelenih površin, po drugi strani pa podaja okvir za kakovostno prenovo obstoječih zelenih površin. Ovire pri načrtovanju javnih zelenih površin lahko tudi v okviru urbane prenove premagamo tako, da začnemo čim prej ambiciozno strateško razvojno načrtovati, da ustvarjamo široka partnerstva akterjev, ki bodo dolgoročno aktivni in zainteresirani za urejanje v vseh fazah, da ustavimo privatizacijo oziroma da jasno izrazimo javni interes za urejanje javnega prostora. Pri tem je pomembna tudi sposobnost za vključitev zasebnih površin v javno rabo (Jankovič Grobelšek, 2011). To ne pomeni, da morajo biti vse skupne zelene površine v soseski v javni lasti, ampak le to, da mora javna oblast, ko izreče interes za urejanje (ohranjanje in razvoj) zelenih površin v javni rabi, imeti možnost posredovati v procesih prenove v javnem interesu. Javna oblast lahko zažene ali podpre procese prenove in pomaga or-

ganizirati različne akterje ter tako podpira razvoj novih oblik sodelovalnega/vključujočega upravljanja. Zato je pomembno zavzemanje za opredelitev javnih površin v občinskih načrtih ne glede na lastništvo, da se območja prenove opredelijo v občinskih prostorskih načrtih ter da se omogoči uveljavljanje javnega interesa in soudeležbe javnih oblasti pri urejanju javnih zelenih in drugih skupnih odprtih površin.

Za uravnoteženo kakovost javnih zelenih površin in njihovega urejanja v slovenskih naseljih je pomembno, da na njihov pomen opozori urbana politika in da država zagotovi večnivojsko, sodelovalno in dogovorno upravljanje. Če je strateško načrtovanje predpogoj za zagotavljanje ustrezne količine in kakovosti javnih zelenih površin, pa načrtovana prenova to kakovost ohranja in razvija. Prenova je torej del ciklusa prostorskega načrtovanja, ki mora biti usklajeno na vseh ravneh.

Sporočila, ki nas dosegajo iz mednarodne ravni, povzemajo ugotovitve zelo različnih analiz in raziskav in so dobro izhodišče za premislek o domačem sistemu. Najmanj kar mednarodna raven sporoča je, da je urejanje javnih zelenih površin tako zelo pomembno za kakovost bivanja, da ne sme biti odvisno od dnevnih političnih odločitev, ampak mora biti zavarovano pred njimi. Mednarodna skupnost si za to varstvo prizadeva z umestitvijo vsebine v urbano politiko in strateško prostorsko načrtovanje. Glede na razmere, neenako kakovost preskrbe z javnimi zelenimi površinami ter pomanjkljivosti v sistemu načrtovanja in upravljanja bi tudi država Slovenija lahko izboljšala sistem z ukrepi na državni in lokalni ravni.

.....
Dr. Maja Simoneti, univ. dipl. inž. kraj. arh.
IPoP – Inštitut za politike prostora, Ljubljana
E-pošta: maja.simoneti@ipop.si

Dr. Petra Vertelj Nared, univ. dipl. inž. kraj. arh.
LUZ d. d., Ljubljana
E-pošta: petra.vertelj-nared@luz.si

Viri in literatura

- Alexander, C., Ishikawa, S., in Silverstein, M. (1977): *A pattern Language*. New York. Oxford University Press. Toenw. buildings. Constructions.
- Andersson, C. (2016): Public Space in the New Urban Agenda. *The Journal of Public Space*. 1(1). p. 5–9.
- Bristol Parks and Green Space Strategy, 2008. Dostopno na: <https://www.bristol.gov.uk/policies-plans-strategies/bristol-parks-and-green-space-strategy> (sneto: 15. 5. 2017).
- Carr, S., Francis, M., Rivlin, L. G., in Stone, A. M., (1992): *Public Space*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Celovita urbana prenova. (2014) Prostoroz. Dostopno na: <http://prostoz.org/celovita-urbana-prenova/> (sneto: 31. 7. 2017).
- Chiesura, A. (2004): The role of urban parks for the sustainable city. *Landscape and Urban Planning*. 68: 129–138.

- De Magalhães, C., in Carmona, M. (2007): Dimensions and models of contemporary public space management in England. *Journal of Environmental Planning and Management*. Vol 52. Issue 1: 11–129.
- Delivering Quality Places. (2007): *Urban design compendium 2*. London, English partnerships, The housing corporation.
- di Gregorio, R. (2016): 10 *Extraordinary Urban Regenerative Strategies for Public Open Space*. Dostopno na: <https://landarchs.com/10-extraordinary-urban-regenerative-strategies-for-public-open-space/> (sneto: 15. 5. 2017).
- Dunnett, N., Swanwick, C., in Woolley, H. (2002): *Improving Urban Parks, Play Areas and Open Spaces, Urban Research Report*. London, Department of Landscape, University of Sheffield Department for Transport, Local Government and the Regions. Dostopno na: <http://publiekeruimte.info/Data/Documents/e842aqrm/53/Improving-Urban-Parks.pdf> (sneto: 15. 5. 2017).
- EU Urban Agenda (2016): Pact of Amsterdam. Informal Meeting of EU Ministers Responsible for Urban Matters. Dostopno na: http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/policy/themes/urban-development/agenda/pact-of-amsterdam.pdf (sneto: 15. 5. 2017).
- The forms and functions of green infrastructure (2016). Dostopno na: http://ec.europa.eu/environment/nature/ecosystems/benefits/index_en.htm (sneto: 15. 5. 2017).
- Gazvoda, D. (2001): Vloga in pomen zelenega prostora v novejših slovenskih stanovanjskih soseskah. *Urbani izziv*, letnik 12, št. 2/01: 35–42.
- Green Surge – Lisbon, Portugal (2015). Dostopno na: http://greensurge.eu/products/case-studies/Case_Study_Portrait_Lisbon.pdf (sneto: 15. 5. 2017).
- Guiding Principles for sustainable Development of European Continent (2000). Hannover, European Conference of Ministers Responsible for Regional Planning – CEMAT. Dostopno na: http://www.mdrap.ro/_documente/dezvoltare_teritoriala/documente_strategice/Sustainable%20Spatial%20Development.pdf (sneto: 15. 5. 2017).
- Healey, P. (1997): *Collaborative Planning: Shaping Places in Fragmented Societies*. Vancouver. UBC Press. Kanada.
- Jankovič Grobelšek, L. (2011): *Javni in za javnost odprti prostori sodobnega mesta. Doktorska disertacija*. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Fakulteta za arhitekturo.
- Kos, D. (2005): Participativna prenova mest. *Urbani izziv*, letnik 16, številka 1: 16–23, 141–146.
- Koomen, E., Dekkers, J., Koetse, M., Rietveld, P., in Scholten, H. (2005): *Valuation of metropolitan open space, presenting the research framework*. Dostopno na: <http://www.sre.wu-wien.ac.at/ersa/ersaconfs/ersa05/papers/599.pdf> (sneto: 15. 5. 2017).
- Li, M. (2003): Urban Regeneration Through Public Space: A Case Study in Squares in Dalian, Kitajska. Dostopno na: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.65.2839&rep=rep1&type=pdf> (sneto: 15. 5. 2017).
- Mandič, S. (ur.), in Cirman, A. (ur.) (2006): *Stanovanje v Sloveniji 2005*. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede.
- Mathers, A., Dempsey, N., in Frøik Molin, J. (2015): Place-keeping in action: Evaluating the capacity of green space partnerships in England. *Landscape and Urban Planning*. 129: 126–136.
- Maruani, T., in Amit-Cohen, I. (2007): Open space planning models: A review of approaches and methods. *Landscape and Urban Planning*. 81, 1–2: 1–13.
- Quality of life in Europe (2004). *First European Quality of Life Survey 2003*. Luxembourg, Office for Official Publications on the European Communities. Dostopno na: <http://www.eurofound.europa.eu/pubdocs/2004/105/en/1/ef04105en.pdf> (sneto: 15. 5. 2017).
- Open Space Strategies (2008). *Best Practice Guidance. A Joint Consultation Draft by the Mayor of London and CABE Space*. Dostopno na: <http://www.greenwichparksfriends.org/Open%20Space%20Strategies%20-%20Best%20Practice%20Guidance.pdf> (sneto: 15. 5. 2017).
- Park Tabor (2014). Dostopno na: <http://prostorisodelovanja.si/park-tabor/> (sneto 31. 7. 2017).
- Perry, C. A. (1929): *The Neighbourhood Unit*. New York. Regional Plan of New York and its Environs. Dostopno na: <http://www.sethspielman.org/courses/geog3612/readings/Perry.PDF> (sneto: 31. 7. 2017).
- Prenova soseske Planina v Kranju. Dostopno na: <http://www.preplanina.si/> (sneto: 24. 6. 2017).
- Prenova soseske Savsko naselje v Ljubljani. Dostopno na: <http://prostorisodelovanja.si/savsko-naselje/> (sneto: 24. 6. 2017).
- Radoslav, R., in Cosoroaba-Stanciu, E. (2010): *The Renewal of Public Spaces as an Instrument of Urban Regeneration in Local Communities of Timișoara*. Dostopno na: <http://www.wseas.us/e-library/conferences/2010/TimisoaraP/EELA/EELA-17.pdf> (sneto: 15. 5. 2017).
- Simoneti, M., in Vertelj Nared, P. (2006): *Odprte površine ob stanovanjskih objektih – zastavljene vidik kakovosti bivanja*. V: Simoneti, M. (ur.), in Gazvoda, D. (ur.) 2006.
- Stanovanjske krajine: trendi, perspektive, Zbornik predavanj in prispevkov, Ljubljana, BF, Oddelek za krajinsko arhitekturo, Trajekt, zavod za prostorsko kulturo: 17–24.
- Simoneti, M., in Vertelj Nared, P. (2011): *Preveritev ustreznosti normativov za načrtovanje otroških in športnih igrišč za otroke v odloku o OPN MOL*. Ljubljana, LUZ d. d.: 55 str.
- Simoneti, M. (2016): *Celovit sistem ukrepov za urejanje javnih zelenih površin v slovenskih naseljih*. Doktorska disertacija. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Fakulteta za gradbeništvo in geodezijo.
- Spatial planning as an instrument for promoting sustainable development in the Nordic countries. 2001. København, Ministry of the Environment, Danska. Dostopno na: https://erhvervsstyrelsen.dk/sites/default/files/planlaegning_som_instrument_i_Norden_uk.pdf (sneto: 15. 5. 2017).
- Start with the park (2003) Dostopno na: <http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20110118142335/http://www.cabe.org.uk/files/start-with-the-park.pdf> (sneto: 15. 5. 2017).
- The New Urban Agenda – Habitat III (2016). Dostopno na: <http://habitat3.org/the-new-urban-agenda/> (sneto: 15. 5. 2017).
- Urbact – Urban Renewal (2017). Dostopno na: <http://urbact.eu/urban-renewal> (sneto: 15. 5. 2017).
- Urban green spaces and health (2016), København, WHO Regional office for Europe. Dostopno na: http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0005/321971/Urban-green-spaces-and-health-review-evidence.pdf?ua=1 (sneto: 15. 5. 2017).
- URGE – Project. (2004): *Making Greener Cities – A Practical Guide*. EU URGE-Project. Fifth Framework Programme for EU Commission. Leipzig: UFZ Centre for Environmental Research.
- Vertelj Nared, P. (2014): *Vloga javnega prostora kot podpora urbanemu razvoju na primeru majhnih mest v Sloveniji*. Doktorska disertacija. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Fakulteta za gradbeništvo in geodezijo.
- Vrbica, S. (2016): *Javne površine v mestih. Analiza pravnega položaja javnih in skupnih površin*. Ljubljana. Pravno-informacijski center nevladnih organizacij – PiC. Dostopno na: http://zagovorniki-okolja.si/download/urejanje_prostora/Analiza-javne-povrsine.pdf%20.pdf (sneto: 20. 6. 2017).